

پیشینه و گزارش عملکرد مرکز منابع شفاهی مؤسسه فرهنگی میرداماد

سکونتگاه دانسته‌های معلق

نخستین آرشیو و پژوهشگاه منابع شفاهی سرزمین استرآباد و گرگان

■ مریم محمدشفیق
مسؤل مرکز اسناد تاریخی
و منابع شفاهی میرداماد

مقدمه

یکی از مهم‌ترین منابع در پژوهش‌های پژوهشی پیرامون موضوعات فرهنگی و تاریخی، منابع شفاهی هستند. منابع شفاهی به‌طور عام به تمامی داده‌های غیرمکتوبی گفته می‌شود، که از زبان راوی یا روایان موثق و قابل اعتماد بازگو شود. در ذکر انواع منابع شفاهی دسته‌بندی‌های گوناگونی وجود دارد، لکن غالباً منابعی که در پژوهش‌های پژوهشی با موضوعات فرهنگی و تاریخی مورد استفاده قرار می‌گیرند به دو دسته‌ی: ۱- سنت و فرهنگ شفاهی ۲- تاریخ شفاهی دسته‌بندی می‌شوند. هرکدام از این انواع خود قابلیت تقسیم به انواع متعددی را دارند، که در این جا پرداختن به آن‌ها موجب طولانی شدن مطلب خواهد بود. در تعریفی کلی سنت و فرهنگ شفاهی عبارت است از یکی از شیوه‌های پژوهش فرهنگ و ادبیات عامه براساس دانسته‌هایی که به صورت سینه‌به‌سینه از نسل‌های کهن به نسل امروزی منتقل شده، که گاهی منشأ تاریخی این دانسته‌ها نامشخص و گاهی نیز مشخص است. تاریخ شفاهی نیز عبارت است از یکی از روش‌های پژوهش تاریخ که به بررسی و ثبت یک رویداد یا حادثه براساس دیده‌ها، شنیده‌ها و عملکرد فعالان و شاهدان آن رویداد یا حادثه می‌پردازد. بنابراین، تاریخ شفاهی غالباً برای پژوهش پیرامون تاریخ معاصر به‌کار می‌رود، اما این بدان معنا نیست که در پژوهش‌های مربوط به ادوار تاریخی دور نمی‌توان از تاریخ شفاهی بهره برد. به عنوان مثال اگر یک موضوع کهن تاریخی دارای آثاری در ادوار بعد باشد، یا به عبارتی آثار جاری داشته باشد، برای بررسی و ثبت آثار آن در دوران معاصر می‌توان از تاریخ شفاهی بهره برد.

سنت‌های شفاهی نیز غالباً منابعی هستند که در پژوهش‌های فرهنگ و ادبیات عامه، هم‌چون باورداشت‌ها، آداب و عادات، آیین‌ها، شعر و داستان عامیانه، زبان‌ها و گویش‌ها، دانش‌های بومی و امثال آن به‌کار می‌روند. لکن این بدان معنا نیست که در پژوهش‌های تاریخی - به ویژه تاریخ معاصر - نمی‌توان از سنت‌های شفاهی استفاده کرد. به عنوان مثال اگر یک رویداد مربوط به دوران معاصر و وجهه عامه یافته و آثار و پیامدهای آن تبدیل به سنت عمومی شده باشد و یا سنت‌های فرهنگی کهن که در دوران معاصر بر روی یک رویداد تاریخی اثرگذار بوده‌اند، در بررسی رویداد مورد نظر می‌توان از سنت‌های شفاهی بهره برد و بالعکس در مورد سنت‌های فرهنگی کهن که بنابر یک رویداد تاریخی در دوران معاصر دستخوش تحولاتی شده و شکل دیگری به خود گرفته‌اند، می‌توان از تاریخ شفاهی در بررسی‌های فرهنگی استفاده کرد. گاهی اوقات و در برخی موضوعات پژوهشی تعیین مرز بین تاریخ شفاهی و سنت شفاهی کاری بس دشوار خواهد بود.

به هر روی امروزه هم تاریخ شفاهی و هم سنت و فرهنگ شفاهی به عنوان روش‌هایی معتبر در پژوهش‌های تاریخی و فرهنگی مورد استفاده قرار گرفته و در بسیاری از دانشگاه‌های دنیا به عنوان روش‌های استاندارد پژوهشی تدریس می‌شوند. این نکته لازم به ذکر است که منابع شفاهی حتی وقتی مکتوب هم می‌شوند، باز هم به عنوان یک منبع شفاهی شناخته می‌شوند، چراکه دارای زبان گفتاری هستند.

در جریان ثبت منابع شفاهی دورکن اصلی وجود دارد، که این دورکن عبارتند از: مصاحبه‌کننده و راوی، که در جریان مصاحبه ارتباطی تنگاتنگ بین این دورکن برقرار می‌شود. بنابراین به تمامی داده‌هایی که دارای زبان گفتاری بوده و محصول گفتگوی بین راوی و مصاحبه‌کننده است، منابع شفاهی گفته می‌شود. البته گاهی در ثبت سنت و فرهنگ شفاهی نقش مصاحبه‌کننده کمرنگ شده و نقش کارگردانی جای آن را می‌گیرد. این در شرایطی است که یک سنت شفاهی طبق روال عادی خود در حال اجرا باشد. در این حالت، مصاحبه‌کننده جای خود را به «کارگردان» داده و کارگردان نیز با کمترین دخالت در نحوه اجرا، به ثبت تمامی جزئیات آن سنت شفاهی، با بهترین و گویاترین روش، اقدام می‌کند. تنها زمانی که پس از اجرای سنت مورد نظر، از راوی در مورد چند و چون تغییرات اجرای آن سنت پرس و جو می‌شود، مصاحبه‌کننده مجدداً به مقام خود بازمی‌گردد. یکی از اصول مهم در ثبت یک گفتگوی شفاهی، انتخاب راوی معتبر و موثق است. مسلماً معیارهای انتخاب راوی معتبر سنت شفاهی با راوی معتبر تاریخ شفاهی دارای تفاوت‌هایی است، لکن یک اصل مشترک در هر دو مورد وجود دارد، که همانا «نسبت راوی با موضوع» است. به عنوان مثال برای ثبت مقام‌های موسیقی یک منطقه، یک راوی که خودش نوازنده و خواننده آن مقام‌هاست و نزد استادان برجسته موسیقی منطقه‌ی مورد نظر تلمذ کرده یا محضر آنان را درک کرده، یک راوی با نسبت نزدیک و دارای اولویت اول محسوب می‌شود و آن راوی که خود دستی در موسیقی نداشته و تنها شنونده‌ی جدی این نوع موسیقی بوده، دارای نسبتی ضعیف‌تر است و در مراتب اولویتی بعدی قرار خواهد گرفت. در مورد تاریخ شفاهی نیز ضمن بررسی یک رویداد تاریخی، کسی که

خود از فعالان آن رویداد بوده، یا به عبارتی در وقوع آن رویداد نقش داشته، دارای نسبتی پرننگ و کسی که تنها شاهد و ناظر ماجرا بوده، دارای نسبتی کمزنگ‌تر و کسی که نه در وقوع رویداد نقش داشته و نه در زمان وقوع آن حضور داشته و تنها در همان زمان وقوع، ماجرا را شنیده است، کمترین نسبت را با رویداد مورد نظر داشته و در اولویت پایین‌تری قرار می‌گیرد. البته راستی‌آزمایی و تشخیص صحت گفتار راوی و ادعای نسبتش با موضوع، جزو تخصص‌ها و توانایی‌های مصاحبه‌کننده است. از سوی دیگر در پژوهش‌های تاریخ شفاهی به منظور ثبت تمام زوایا و تمام جزئیات یک رویداد، لازم است در صورت امکان از هر مرتبه‌ی نسبت و اولویت چند راوی انتخاب شده و با تمامی راویان در اولویت‌های مختلف گفتگو شود. چراکه نمی‌توان به گفتگو با یک راوی دست‌اول و فعال بسنده کرد.

در جریان یک گفتگوی تاریخ شفاهی، مهم‌ترین رکن، مصاحبه‌کننده است که نقش یک شنونده فعال را بازی می‌کند. مصاحبه‌کننده ضمن آن‌که باید شنونده‌ای خوب، آشنا به اصول یک گفتگوی استاندارد و دارای قدرت تحلیل روانشناسانه راوی باشد، می‌باید محیطی آرام و صمیمی برای راوی ایجاد کند و از همه مهم‌تر این‌که باید به موضوع گفتگو اشراف داشته باشد و یا حداقل با کلیات موضوع بیگانه نباشد. نکته دیگر این است که مصاحبه‌های تاریخ و سنت شفاهی با مصاحبه‌های مطبوعاتی و خبرنگاری دارای تفاوت‌های عمده‌ای بوده و به همین نسبت مصاحبه‌کننده‌ی تاریخ و سنت شفاهی با مصاحبه‌کننده‌ی مطبوعاتی دارای ویژگی‌ها و روش‌های متفاوتی هستند.

■ پیشینه

هرچند دو شاخه‌ی پژوهشی «تاریخ شفاهی» و «سنت شفاهی» نزدیک به یک قرن است که در سراسر دنیا - به ویژه در اروپا و آمریکا - به عنوان شیوه‌های رسمی و مهم پژوهش در تاریخ و فرهنگ شناخته شده و بیش از نیم قرن است که به عنوان یک رشته دانشگاهی تدریس می‌شوند، لکن شکل رسمی آن در کشور ایران سابقه چندانی نداشته، از اوایل دهه ۱۳۷۰ خورشیدی به صورت جدی و رسمی، در قالب پروژه‌های ملی توسط مرکز اسناد انقلاب اسلامی، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس پیرامون ثبت تاریخ انقلاب و جنگ ایران و عراق و نیز سازمان اسناد ملی ایران با موضوع فرهنگ و ادب و شخصیت‌های برجسته و اندکی بعد توسط سازمان تبلیغات اسلامی و حوزه هنری پیرامون موضوعات هنر و ادبیات انقلاب و دفاع مقدس آغاز شد. اما تقریباً همگی این نهادها در یک دهه‌ی آغازین فعالیت خود آزمون و خطاهای زیادی را پشت سر گذاشته‌اند. البته لازم به ذکر است که پیش از انقلاب نیز از اوایل دهه ۱۳۵۰ خورشیدی، برخی از پژوهشگران و مستندسازان به صورت شخصی اقدام به ثبت تاریخ و فرهنگ شفاهی در پاره‌ای موضوعات کرده‌اند، لکن اولاً این اقدامات به منظور ایجاد یک آرشیو عمومی نبوده، ثانیاً از شیوه‌های استاندارد دور هستند. با این وجود تمامی آثار ثبت شده در این دوران، امروزه به عنوان یک منبع شفاهی، قابل ارجاع و استفاده می‌باشند. از سال ۱۳۸۳ با تأسیس انجمن تاریخ شفاهی ایران در دانشگاه اصفهان، آموزش عمومی تاریخ شفاهی نیز در ایران شکل گرفت. اما سنت و فرهنگ شفاهی تاکنون در ایران به صورت گسترده و فراگیر و به منظور تولید یک آرشیو عمومی مورد

توجه قرار نگرفته و بیشتر آثار موجود در این زمینه، در قالب تولیدات رادیویی، آثار مستند سینمایی و یا آرشیوهای با موضوعات محدود هستند.

پیشینه تاریخ شفاهی در استان گلستان، به پژوهش‌های پژوهشگران بخش خصوصی بازمی‌گردد. شکل رسمی تاریخ شفاهی در منطقه گرگان و دشت، نخستین بار با برگزاری دوره‌های آموزشی توسط سازمان تبلیغات اسلامی استان مازندران شعبه گرگان و سپس حوزه هنری گرگان، در این منطقه مطرح شد، لکن در آن زمان خروجی خاصی دربر نداشت.

در سال ۱۳۹۴ بنیاد شهید استان گلستان خبر از ثبت تاریخ شفاهی شهداء و رزمندگان استان داد، لکن ظاهراً این پروژه نیز تبدیل به یک مجموعه آرشیوی نشد. در سال ۱۳۹۶ اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان گلستان پروژه تاریخ شفاهی هنرمندان استان را با بودجه‌ای قابل توجه کلید زد، که این پروژه نیز به نتیجه‌ای دست نیافت. در سال ۱۴۰۰ بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس استان گلستان ثبت تاریخ شفاهی ۷۰۰ نفر از رزمندگان، شهداء و ایثارگران استان گلستان را در دستور کار خود قرار داد، که در این پروژه شهرداری‌ها، فرمانداری‌ها، فرماندهان سپاه شهرستان‌ها، سازمان همیاری شهرداری‌ها، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی در سطح استان موظف به همکاری شدند، لکن تاکنون برخلاف وجود عزم و اراده مسئولان، تخصیص بودجه‌های کلان و بسیج کردن تمامی نهادها، هیچ مجموعه‌ای با عنوان آرشیو تاریخی شفاهی با هر موضوعی، اعم از انقلاب، دفاع مقدس، شهداء و ایثارگران، یا هنرمندان تولید نشده است.

در سال ۱۴۰۲ حوزه هنری استان گلستان تمرکز بر روی تاریخ شفاهی را در دستور کار خود قرار داده و با پروژه‌ای تحت عنوان «روایت پیشرفت» فعالیت‌های جدیدی را در این زمینه آغاز کرده است. آنچه که به طور مشخص در مورد ایجاد آرشیو تاریخ و سنت شفاهی در استان گلستان می‌توان گفت، این است که پرداختن به موضوع منابع شفاهی به صورت گسترده و جدی، به منظور ثبت تمامی موضوعات فرهنگی و تاریخی سرزمین استرآباد و گرگان (استان گلستان) و با هدف ایجاد آرشیوی عمومی، نخستین بار در اواخر سال ۱۳۹۰ به عنوان بخشی از مرکز اسناد تاریخی مؤسسه آغاز به کار کرده و از سال ۱۳۹۲ به عنوان یک مرکز مستقل، از مرکز اسناد تفکیک شده و فعالیت‌های خود را ادامه داده است. سیاستگذاری مرکز منابع شفاهی میرداماد

برخلاف بسیاری از مراکزی که به ثبت تاریخ شفاهی و احتمالاً سنت و فرهنگ می‌پردازند، مرکز منابع شفاهی میرداماد در ابتدا هیچ محدودیتی در انتخاب موضوع لحاظ نکرده و تنها محدودیت لحاظ شده، محدوده تاریخی-فرهنگی سرزمین استرآباد و گرگان (تقریباً منطبق بر قلمرو سیاسی استان گلستان کنونی) بوده است. هم‌چنین برخلاف بسیاری از مراکز ثبت و آرشیو تاریخ شفاهی، که از همان ابتدا یک هدف‌گذاری کلی برای انتشار مصاحبه‌ها در قالب کتاب یا قالب‌های دیگر دارند، در مرکز منابع شفاهی میرداماد جدی‌ترین و مهم‌ترین هدف ثبت و آرشیو اطلاعات بوده و از ابتدا هیچ برنامه‌ای برای انتشار مصاحبه‌ها وجود نداشت. فایده و خاصیت این نوع سیاستگذاری این است که از انجام پروژه‌های

شتابزده و انتشار کتاب‌های پُر از کاستی و ایراد خودداری می‌شود. البته همواره سرفصل‌های موضوعی مشخصی برای انجام مصاحبه‌ها وجود داشته و همواره نیز وجود دارد. اکنون پس از گذشت بیش از ۱۰ سال فعالیت مرکز منابع شفاهی میرداماد، در پی کارآزمودگی و پختگی مصاحبه‌کنندگان و گردآوری حجم قابل توجهی از اطلاعات متنوع در زمینه‌های مختلف مربوط به استان گلستان، از سال ۱۴۰۲ سیاستگذاری مرکز منابع شفاهی تغییر کرده، مصاحبه‌ها با رویکرد انتشار انجام می‌شوند. مرکز منابع شفاهی استرآبادوگرگان به عنوان یکی از مراکز زیرمجموعه مؤسسه فرهنگی میرداماد، با سایر بخش‌های این مؤسسه همکاری نزدیک دارد و براساس سیاستگذاری کلان مؤسسه، همکاری جدی و متقابل بین این مرکز با بخش‌های کتابخانه، مرکز اسناد و دانش‌نامه وجود دارد.

■ شیوه‌انجام کار

در مورد شیوه‌های مصاحبه سنت و فرهنگ شفاهی و نیز تاریخ شفاهی و هم‌چنین روش‌های ثبت و آرشیو منابع شفاهی نظریات مختلفی وجود دارد. لکن لازم است هر مجموعه پژوهشی یا آرشیوی ضمن در نظر گرفتن استانداردهای بین‌المللی، بسته به اولویت‌های موضوعی و محدوده‌هایی که تعریف می‌کند، شیوه‌های عمومی را بومی‌سازی کرده و بهترین شیوه ممکن برای استخراج و ثبت بیشترین و معتبرترین داده‌ها و نیز به‌روزترین و ماندگارترین قالب‌های آرشیوی به‌کار گیرد.

مرکز منابع شفاهی میرداماد نیز با مطالعه و بررسی شیوه‌های مختلف انجام، ثبت و آرشیو مصاحبه‌های شفاهی در حوزه‌های تاریخ و فرهنگ، ضمن بهره‌گیری از تمامی این روش‌ها و تحلیل و آسیب‌شناسی پروژه‌های انجام شده در مرکز، به شیوه‌ای مختص خود دست یافته است. البته لازم به ذکر است که از زمان تأسیس این مرکز تاکنون چندین مرحله شیوه اجرا تغییر کرده و اصلاحاتی در آن صورت گرفته است.

باتوجه به این که موضوعات مورد پژوهش در مرکز منابع شفاهی میرداماد بسیار متنوع هستند، یک شیوه‌نامه کلی و عمومی برای تمامی مصاحبه‌ها وجود دارد و ذیل این شیوه‌نامه کلی که رعایت آن الزامی است، بسته به ویژگی‌های هر موضوع، خصوصیات کلی روایان هر موضوع و مقتضیات هر مصاحبه، شیوه‌نامه‌هایی با انعطاف‌پذیری بیشتر-نسبت به شیوه‌نامه کلی- تدوین شده است.

بسته به میزان اطلاعات راوی، توانایی او در روایت موضوع، سلامت روحی و جسمی و در دسترس بودن راوی، غالباً حداقل جلسات مصاحبه طراحی شده برای هر راوی پیرامون یک موضوع مشخص بین سه تا ۵ جلسه است. مدت زمان هر جلسه مصاحبه نیز بسته به شرایط راوی بین ۶۰ تا ۱۲۰ دقیقه است.

غالباً نخستین جلسه مصاحبه به صورت مصاحبه آزاد، یا مصاحبه بدون ساماندهی انجام می‌شود و این جلسه در شناسنامه فایل مصاحبه با نام پیش‌مصاحبه شناسایی می‌گردد. در جلسات پیش‌مصاحبه تنها پرسش‌هایی که ازپیش تعیین شده، مشخصات هویتی راوی و نسبت او با موضوع مصاحبه است. به غیر از جلسات پیش‌مصاحبه که به صورت آزاد و بدون ساماندهی صورت می‌گیرد، باتوجه به این که غالباً مصاحبه‌ها کیفی هستند، باقی جلسات به صورت نیمه ساماندهی شده مدیریت می‌شوند. بدین معنا که پرسش‌هایی پیرامون موضوع طرح و مکتوب می‌شوند، لکن این پرسش‌ها صرفاً برای یادآوری به مصاحبه‌گر بوده و الزامی به رعایت ترتیب آن‌ها نیست و به عنوان دستورالعمل مصاحبه قلمداد نمی‌شوند. تنها در مورد برخی پژوهش‌های کمی از شیوه مصاحبه ساماندهی شده استفاده می‌شود، که این شیوه انعطاف‌پذیری کمتری داشته، برای دستیابی به پاسخ‌های دقیق، مصاحبه کاملاً براساس پرسش‌های ازپیش تعیین شده پیش می‌روند و در صورت خروج راوی از مسیر موضوع، مصاحبه‌کننده موظف است راوی را به مسیر بازگرداند.

یکی از روش‌هایی که در مصاحبه‌های این مرکز برای تحریک حافظه راوی به‌کار گرفته می‌شود، استفاده از تصاویر و اسناد مرتبط با موضوع مصاحبه است.

غالباً عموم جلسات مصاحبه در اتاق مصاحبه مرکز منابع شفاهی انجام شده و تنها در موارد معدود، مصاحبه خارج از مرکز انجام می‌شود. این موارد عبارتند از این که: راوی به هر دلیلی امکان حضور در مرکز را نداشته باشد، یا در مصاحبه‌هایی که در مورد شخصیت‌های مشهور و تأثیرگذار انجام می‌شود، نشان دادن محل سکونت یا محل کار راوی، به درک بهتر موضوع کمک کند. هم‌چنین در مورد رویدادهای تاریخی، حضور در محل رویداد و ضبط بخشی از مصاحبه در آن محل، در کیفیت بخشی به مصاحبه تأثیرگذار باشد. و در سایر موارد مشابه، گاهی تمام جلسات مصاحبه و گاهی یک یا دو جلسه در خارج از مرکز انجام می‌شود.

براساس آخرین ویرایش شیوه‌نامه مرکز منابع شفاهی، مصاحبه‌کننده موظف است هم‌زمان یا بلافاصله پس از انجام مصاحبه، چکیده و کلیات محتوای مصاحبه، به همراه کلمات کلیدی را به صورت مکتوب (دست‌نویس) به بخش آرشیو تحویل دهد. این چکیده در بخش آرشیو اسکن و تایپ شده، ضمن پیوست به فایل مصاحبه، برای فهرست‌نویسی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

تمامی جلسات مصاحبه که در این مرکز انجام می‌شود به وسیله یک دستگاه دوربین فیلمبرداری دیجیتال و یک دستگاه ضبط دیجیتال صدا ثبت می‌شوند.

■ پیاده‌سازی

یکی از مراحل اصلی و مهم ثبت تاریخ و فرهنگ شفاهی، پیاده‌سازی مصاحبه‌هاست، که امکان جستجو در متن مصاحبه و دسترسی به جزئیات محتوای مصاحبه‌ها را میسر می‌سازد. پیاده‌سازی، عبارت است از مکتوب کردن کل متن مصاحبه با حفظ تمامی جزئیات و رعایت سبک گفتاری راوی و مصاحبه‌کننده. غالباً متن پیاده‌سازی مستقیماً در فایل ورد تایپ شده و نسخه اصل آن در قالب فایل دیجیتال تولید می‌شود. معمولاً پس از انجام پیاده‌سازی، متن مکتوب با متن صوتی مصاحبه تطبیق داده شده، ایرادات احتمالی آن برطرف می‌شود. یکی از مشکلاتی که مرکز منابع شفاهی از زمان تأسیس تاکنون با آن مواجه بوده است، عدم وجود نیروهای متخصص، دقیق و علاقه‌مند در زمینه پیاده‌سازی مصاحبه‌ها است. به طوری که از آغاز تاکنون بیش از ده‌ها نفر در این زمینه دعوت به همکاری شده‌اند. لکن یا خروجی کار مورد تأیید نبوده و یا افراد به دلیل عدم علاقه، از ادامه همکاری انصراف داده‌اند.

■ آرشیو منابع شفاهی

آرشیو منابع شفاهی میرداماد شامل دو بخش دیجیتال و فیزیکی است. بخش عمده این آرشیو، فایل‌های تولید شده در مرکز منابع شفاهی میرداماد از سال ۱۳۹۰ تاکنون (۱۴۰۳) است و بخشی نیز شامل فایل‌های اهدایی پژوهشگران استان است. بخشی از این فایل‌ها نیز به عنوان پیوست‌های مقالات دانش‌نامه گلستان، وارد مرکز دانش‌نامه شده و اکنون در آرشیو تاریخ شفاهی نگهداری می‌شوند.

■ آرشیو فیزیکی

بخش فیزیکی آرشیو شفاهی که امروزه تقریباً به نوعی آرشیو راکد تبدیل شده، شامل نوارهای کاست (صدا)، نوارهای وی‌اچ‌اس (صدا و تصویر)، نوارهای دوربین‌های سی‌دی، سی‌دی، دی‌وی‌دی، مینی‌سی‌دی و مینی‌دی‌ویدی است. این آرشیو مربوط به مصاحبه‌های قدیمی‌تر می‌باشد، که با تکنولوژی سال‌های گذشته ثبت و ضبط شده‌اند. این آرشیو کاملاً یک آرشیو راکد محسوب نمی‌شود، چراکه گاهی برخی از پژوهشگران، خبرنگاران و مستندسازان، فایل‌های مصاحبه‌های قدیمی خود را به این مرکز اهداء می‌کنند، که در این آرشیو نگهداری می‌شود. لازم به ذکر است که سی‌دی‌ها و دی‌وی‌دی‌های موجود در این آرشیو غالباً فایل‌های صوتی ضبط شده توسط دستگاه‌های ضبط استودیویی هستند، که تنها خروجی آن‌ها به صورت سی‌دی و دی‌وی‌دی بوده و فایل‌ها را با فرمتی خاص و کیفیتی بالا ذخیره می‌کنند. باتوجه به آسیب‌پذیری آرشیو فیزیکی، از تمامی فایل‌های موجود یک خروجی دیجیتال استخراج شده و نسخه‌های اصلی این فایل‌ها نیز در شرایط استاندارد نگهداری می‌شوند.

آرشیو فیزیکی از نظر محتوایی شامل مصاحبه‌های صوتی و تصویری پیرامون تاریخ شفاهی و سنت و فرهنگ شفاهی، خاطره‌گویی پیش‌کسوتان، فایل‌های سخنرانی‌هایی با موضوعات مختلف که توسط

افراد سرشناس استانی یا ملی در استان و یا در مورد یکی از موضوعات استان صورت گرفته است، ثبت نحوه اجرای آیین‌ها و دانش‌های بومی و امثال آن است.

■ آرشیو دیجیتال

مهم‌ترین بخش آرشیو منابع شفاهی، که تمرکز اصلی مرکز را به خود جلب کرده، همین بخش آرشیو دیجیتال است. باتوجه به این‌که تمامی فایل‌های تولید شده در این مرکز در قالب فایل دیجیتال بوده و از فایل‌های قدیمی فیزیکی نیز یک نسخه دیجیتال استخراج می‌شود، بنابراین آرشیو اصلی مرکز منابع شفاهی بر پایه فایل‌های دیجیتال استوار است. هم‌چنین اسناد و تصاویری که گاهاً توسط راویان به عنوان پیوست گفته‌هایشان ارائه می‌شود، در بخش تصویربرداری مرکز اسناد اسکن شده، علاوه بر نگهداری در آرشیو مرکز اسناد، به عنوان پیوست مصاحبه، در آرشیو دیجیتال منابع شفاهی نیز ذخیره می‌شود. درضمن چکیده‌ها، متون پیاده‌سازی شده و فهرست‌ها نیز در آرشیو دیجیتال ذخیره می‌شوند.

علاوه بر تمامی فایل‌های تولیدی یا تبدیلی دیجیتال که ذکر شد، فایل‌های تاریخ شفاهی و فرهنگ شفاهی مرتبط با سرفصل‌های مرکز (مشاهیر، تاریخ و فرهنگ سرزمین استرآباد و گرگان)، که در رسانه‌های مجازی رسمی و غیررسمی و حقیقی و حقوقی، در قالب فایل صوتی، تصویری، پادکست و... انتشار داده شده‌اند، دانلود شده و با ثبت نام و نشانی مرجع دانلود، در آرشیو دیجیتال مرکز ذخیره می‌شوند. آرشیو منابع شفاهی میرداماد در مجموع شامل مصاحبه با ۲۱۱ نفر و صدها ساعت مصاحبه است. در سال ۱۴۰۲ طی ۴۰ جلسه و در مجموع ۹۶ ساعت، با ۱۸ نفر مصاحبه شده و ۵۵ ساعت مصاحبه نیز پیاده‌سازی شده است.

باتوجه به آسیب‌پذیری فایل‌های دیجیتالی، تمامی استانداردها به منظور حفاظت از فایل رعایت شده، از هر فایل حداقل یک نسخه پشتیبان تهیه شده و با تغییر نسل رایانه‌ها، فایل‌ها به‌روز رسانی می‌شوند. در مورد آرشیو فیزیکی هم با وجود این‌که از تمامی فایل‌ها خروجی دیجیتال تهیه شده و هر خروجی دیجیتال حداقل یک فایل پشتیبان نیز دارد، با این حال به دلیل این‌که در آینده قالب‌های قدیمی ذخیره اطلاعات ارزشمند خواهند شد و مطالعه بر روی آنان نیازمند به وجود فایل‌هایی با سلامت بالا است، بنابراین با کنترل دما، رطوبت و نیز جلوگیری از نفوذ گرد و غبار موجود در هوا و هم‌چنین به حرکت درآوردن حلقه‌های نوارهای قدیمی - با استفاده از دستگاه‌های پخش استاندارد- از این فایل‌ها نیز در نهایت دقت نگهداری شده و از آسیب دیدن آن‌ها جلوگیری می‌شود.

■ سایر فعالیت‌ها

مرکز منابع شفاهی از زمان تأسیس تاکنون در غالب نشست‌ها و برنامه‌های پژوهشی مؤسسه فرهنگی میرداماد نقشی مؤثر و فعال داشته و غالباً بخشی از این نشست‌های پژوهشی در قالب پروژه‌های تاریخ و فرهنگ شفاهی به ارائه داده‌ها پرداخته‌اند. در طی سال‌های گذشته مرکز تاریخ شفاهی با کمک سایر بخش‌های زیرمجموعه مؤسسه میرداماد، مانند مرکز دانش‌نامه و مرکز اسناد به برگزاری نشست‌های

پژوهشی و مراسم تجلیل و بزرگداشت پیشکسوتان پرداخته است. در سال‌های اخیر نیز، به منظور معرفی و نشان دادن منابع شفاهی، بخشی از نشست‌های سرزمین مادری، با دعوت از حداقل دو نفر از پیشکسوتان مطلع پیرامون موضوع نشست، اطلاعاتی در قالب خاطرات (تاریخ شفاهی) و یا روایت سنت‌ها (فرهنگ شفاهی) ارائه می‌شود.

■ سلسله نشست‌های «نسل ماندگار»

یکی از مهم‌ترین و مداوم‌ترین فعالیت‌های مؤسسه فرهنگی میرداماد در حوزه تاریخ شفاهی، برگزاری نشست‌هایی با عنوان «نسل ماندگار» است که به روایت خودمانی و صمیمی خاطرات دفاع مقدس می‌پردازد. البته لازم به ذکر است که نشست‌های نسل ماندگار که هر دو ماه یک‌بار برگزار شده و تاکنون (مردادماه ۱۴۰۳) ۴۰ دورمین برنامه خود را پشت سر گذاشته، به صورت خودگردان مدیریت شده و مستقل از مرکز تاریخ شفاهی فعالیت می‌کند. هم‌چنین در سال ۱۳۹۹ گزیده‌ای از خاطرات مطرح شده در این نشست‌ها در قالب کتابی با نام «نسل ماندگار» توسط نشر بنام (وابسته به مؤسسه فرهنگی میرداماد) منتشر شده است.

■ انتشار

تاکنون بخشی از مصاحبه‌های تاریخ و فرهنگ شفاهی در فیلم‌های مستند-پژوهشی مرتبط با سرزمین استرآباد و گرگان مورد استفاده قرار گرفته و بخشی نیز در شماره‌های متعدد فصلنامه میرداماد منتشر شده است. لکن تا سال ۱۴۰۲ انتشار مصاحبه‌ها به صورت مفصل و مستقل، چه در قالب کتاب و چه به صورت فایل‌های صوتی و تصویری به صورت جدی در دستور کار نبوده، از ابتدای سال جاری (۱۴۰۳) انتشار مصاحبه‌ها، هم به صورت کتاب و هم در قالب فایل‌های صوتی و تصویری در دستور کار مرکز قرار گرفته و انشاءاله تا پایان سال، یک مجلد کتاب و چندین فایل صوتی و تصویری منتشر خواهد شد.

■ دسترسی

براساس سیاست‌های موجود، در حال حاضر دسترسی عمومی به آرشیو منابع شفاهی میرداماد امکان‌پذیر نیست. لکن پژوهشگران شناخته شده، یا پژوهشگرانی که دارای معرفی‌نامه از نهادهای آموزشی و پژوهشی هستند، ضمن مراجعه به مرکز منابع شفاهی مؤسسه فرهنگی میرداماد، می‌توانند با جستجو در فهرست منابع شفاهی، فایل مورد نظر خود را شناسایی کرده، فرم درخواست استفاده از فایل را پُر کرده، در مکان آرشیو از فایل استفاده کنند. ارائه اصل فایل به مستندسازی که از انجمن سینمای جوانان استان گلستان معرفی‌نامه دارند، منوط به ارائه طرح و تأیید شورای کارشناسی مرکز منابع شفاهی میرداماد (متشکل از کارشناسان منابع شفاهی و کارشناسان مستندسازی) است.